

СЕКЦІЯ 5

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ НАУКИ ЯК СКЛАДОВОЇ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ

MODERN APPROACHES TO DEVELOPMENT OF CRIMINALISM SCIENCE AS A PART OF PROVIDING STATE SECURITY

У статті визначено та надано методичне обґрунтування сучасних підходів до розвитку криміналістичної науки як складової в забезпеченні державної безпеки та охорони громадського порядку.

Визначено, що система державного управління розвитком криміналістики прямо пов'язана з розвитком системних засобів і методів пізнання усередині науки, активним запозиченням і пристосуванням для вирішення завдань, які стоять перед криміналістикою з розвитку системних технологій з іншими галузями наукового знання для забезпечення державної безпеки. Відсутність єдиних наукових основ системного підходу до досліджень у науці породжує високий суб'єктивізм результатів системних досліджень, розбіжності у визначенні криміналістичних категорій і понять.

Ключові слова: державне управління у сфері державної безпеки та охорони громадського порядку, державна безпека, державне управління розвитком криміналістики.

В статье определено и предоставлено методическое обоснование современных подходов к развитию криминалистической науки как составляющей в обеспечении государственной безопасности и охраны общественного порядка.

Определено, что система государственного управления развитием криминалистики прямо связана с развитием системных средств и методов познания внутри науки, активным заимствованием и приспособлением для решения задач, которые стоят перед криминалистикой по разви-

тию системных технологий с другими областями научного знания для обеспечения государственной безопасности. Отсутствие единых научных основ системного подхода к исследованиям в науке порождает высокий субъективизм результатов системных исследований, расхождения в определении криминалистических категорий и понятий.

Ключевые слова: государственное управление в сфере государственной безопасности и охраны общественного порядка, государственная безопасность, государственное управление развитием криминалистики.

The article defines and gives methodological substantiation of modern approaches to the development of forensic science as a part in ensuring state security and public order protection. It is determined that the system of public administration of the development of criminology is directly related to the development of systemic means and methods of knowledge within the science, active borrowing and adaptation to solve the problems faced by criminology in the development of system technologies with other branches of scientific knowledge to ensure state security. The lack of a single scientific basis for a systematic approach to research in science generates a high subjectivity of the results of systematic research, the discrepancy in the definition of forensic categories and concepts.

Key words: public administration in the field of state security and public order, state security, public administration of criminalistics development.

УДК 351:355.02](477)

Кравчук О.В.

к. юрид. наук, доцент кафедри кримінального права та процесу Хмельницький університет управління та права

Постановка проблеми у загальному вигляді. Поступальний розвиток суспільства характеризується безліччю діалектично зумовлених протиріч, внаслідок яких закономірно проявляються різні негативні явища: техногенні й екологічні катастрофи, епідемії й епізотії, стихійні лиха й війни. Але, мабуть, жодне з них у соціальному аспекті не має таких, часом трагічних, наслідків, як злочинність у всіх різноманітних формах її прояву. На відміну від інших негативних явищ, за всієї їх трагічності для суспільства, злочинність не має межі ні в часі, ні в просторі. Вона як ракова пухлина роз'їдає суспільний організм, деформує загальнолюдські цінності, підриває економіку,

постійно загрожуючи життю й благополуччю всіх і кожного, та чинить небезпеку для держави загалом. Причому небезпека в історичному аспекті розвитку суспільства постійно зростає. Нині у всіх країнах світу зростання злочинності випереджає зростання населення та є загальною проблемою для забезпечення безпеки держави та охорони громадського порядку.

Ось чому боротьба зі злочинністю нерідко асоціюється з боротьбою за виживання суспільства. Отже, успіх цієї боротьби залежить, насамперед, від соціально-економічних умов життя суспільства, від суспільного прогресу, що зумовлює, з одного боку, реальну

оцінку небезпеки, яку містять у собі злочинність, і потреби суспільства в забезпеченні своєї безпеки, а з іншого – його готовність і можливість адекватно відповісти на виклик злочинності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема державного управління розвитком криміналістичних теорій і методів для забезпечення державної безпеки й порядку, процесу розслідування злочинів розглядалася багатьма українськими вченими [1–5].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У загальній системі заходів боротьби зі злочинністю державні структури, що сформовані в суспільстві в особі правоохоронних органів, особливу увагу традиційно приділяють заходам профілактики, що поєднуються із заходами розкриття й розслідування злочинів. Усвідомлена суспільством необхідність наукового обґрунтування системи таких заходів, їх розроблення й практичної реалізації завжди перебувала й продовжує перебувати у взаємозалежності з досягненнями науки й техніки. Це в кінцевому результаті й визначило формування завдань державного управління розвитком криміналістики як науки для забезпечення державної безпеки та охорони громадського порядку.

Мета статті полягає у здійсненні аналізу та методичному обґрунтуванні сучасних підходів до розвитку криміналістичної науки як складової в забезпеченні державної безпеки.

Виклад основного матеріалу. Комбінація потреб суспільства в боротьбі зі злочинністю й можливостей їх практичної реалізації свідчить про закономірну зумовленість, якщо не сказати залежність розвитку криміналістики від соціально-економічних відносин, ідеології, культури, звичаїв, традицій та інших складових суспільного прогресу. Найбільш наочно така зумовленість прослідковується в галузі криміналістичної техніки, де найскладнішим чином переплелися проблеми науки, техніки, суспільства й людини. Саме ці проблеми, а точніше кажучи, закономірності, що проявляються в їх виникненні й розв'язку, визначають зміст роботи.

Сьогодні можна констатувати досить ґрунтовне розроблення проблем взаємозв'язку розвитку загальної теорії криміналістики, криміналістичної техніки й науково-технічного прогресу в державі. Однак науково-технічний прогрес за всієї його значимості в розвитку суспільства являє собою всього лише один із факторів того, що прийнято називати суспільним прогресом.

У літературі, зокрема в енциклопедіях, немає чіткого визначення суспільного про-

гресу. Під ним розуміється система соціально-економічних, правових та інших відносин, ідеологія, форми державного правління, суспільна мораль, наука, культура у всіх сферах науково-технічного прогресу, зокрема у правовому полі боротьби зі злочинністю. Це вимагає глибокого системного вивчення великої кількості кардинальних проблем, таких як вплив складових суспільного прогресу на розвиток криміналістичної техніки, механізм його прояву через науково-технічний прогрес; місце криміналістичної техніки в науці й у системі інших наук; специфіка організації механізму правового регулювання впровадженням досягнень науки й техніки в практику боротьби зі злочинністю; методичне й кадрове забезпечення їх використання в зазначених цілях, а також пов'язаних із цими головними проблемами різних супутніх їм більш приватних проблем [4, с. 52].

У такій постановці зазначена проблематика в державному управлінні розвитком криміналістики фактично не досліджувалася. Її актуальність видається ще більш очевидною з урахуванням криміногенної ситуації, яка склалася в нашій країні на сучасному етапі соціально-економічних перетворень, і тих протиріч, які супроводжують зусилля законодавців, учених і практиків у реформуванні карно-процесуального законодавства, у пошуку й реалізації оптимальних форм адаптації й використання досягнень науки й техніки в діяльності правоохоронних органів із розкриття й розслідування злочинів.

Нами було проаналізовано проблеми розвитку криміналістичної техніки та її використання в розкритті й розслідуванні злочинів, розглядаючи з позиції впливу на цей процес складові суспільного прогресу. При цьому виявлено й досліджено закономірні його зв'язки не тільки з іншими галузями наукового знання й загалом із науково-технічним прогресом, що в криміналістиці досить ґрунтовно розроблено й раніше, але й із факторами, що характеризують суспільний прогрес у їх діалектичному, суперечливому прояві. Зокрема, прослідковується залежність виникнення й розвитку криміналістичної техніки від соціально-економічного розвитку суспільства, від ідеології, форм державного правління й складових суспільного прогресу; науково обґрунтоване поняття техніко-криміналістичного забезпечення розкриття й розслідування злочинів як виду діяльності, у змісті якої в концентрованому вигляді проявляється закономірний вплив на розвиток криміналістичної техніки суспільної свідомості, загальної й правової культури суспільства, стану його соці-

ально-економічного розвитку. У техніко-криміналістичному забезпеченні все це практично реалізується через систему закономірних взаємозв'язків криміналістичної техніки й організаційного, правового, науково-методичного забезпечення її використання з метою розкриття й розслідування злочинів.

Такий підхід до дослідження дав нам змогу виявити нові підходи, інакше представити актуальність уже відомих проблем удосконалення криміналістичної техніки, організації й правового управління її використання в карному процесі, правовому становищі фахівця й експерта, доказового значення результатів проведених ними досліджень; удосконаленні організації діяльності експертно-криміналістичних підрозділів системи МВС України, криміналістичної підготовки як державних службовців, так і слідчих та оперативних працівників.

Практична й теоретична значимість дослідження визначається, по-перше, місцем і роллю криміналістичної техніки в загальній системі засобів доведення, її потенційними можливостями у вирішенні й зміцненні доказової бази у кримінальних справах, в об'єктивізації процесу розслідування злочинів; по-друге, винятковою важливістю предмета дослідження у ряді концептуальних основ загальної теорії науки в розширенні її пізнавальної функції; по-третє, аргументацією додаткових можливостей вирішення проблем розвитку криміналістичної техніки з урахуванням виявлених закономірностей її взаємозв'язків із системою державного управління кримінологією, карним процесом, теорією оперативно-розшукової діяльності й іншими правовими науками для забезпечення державної безпеки та охорони громадського порядку; по-четверте, результатами аналізу закономірностей і тенденцій використання засобів автоматизації й обчислювальної техніки у вирішенні техніко-криміналістичних завдань, обґрунтуванні місця й ролі таких засобів у системі криміналістичної техніки.

Дослідження в історичному аспекті проблем виникнення й розвитку криміналістичної техніки дало змогу встановити ряд істотних взаємозв'язків, що закономірно проявляються, цього процесу в загальній системі розвитку не тільки науки й техніки, але й суспільного прогресу.

Поступальний розвиток суспільства (суспільний прогрес), що впливає з філософської, соціологічної, наукової літератури, визначається безліччю різних факторів, що характеризують систему державно-правових, соціально-економічних і суспільних відносин. Наявність таких факторів, їх зміст і механізм дії

в конкретних історичних умовах представляються як результат взаємозалежного розвитку складових суспільного прогресу: політики й ідеології, форм державного правління й власності, права й моралі, науки й техніки, культури й мистецтва, звичаїв і традицій.

Особливе місце в системі складових суспільного прогресу займає злочинність як соціальне явище, як закономірний прояв протиріч його розвитку. Боротьба зі злочинністю являє собою вираження споконвічного прагнення суспільства до забезпечення своєї безпеки, без чого немислимий суспільний прогрес і розвиток держави. Саме в цьому полягають спонукальні мотиви суспільства відповідати на виклик злочинності, вдосконалення форм, методів і засобів боротьби з нею [1, с. 42].

Водночас виникнення й розвиток криміналістичної техніки традиційно пояснюється, з одного боку, ростом злочинності й потребами практики боротьби з нею, а з іншого – можливостями задовольнити ці потреби з використанням досягнень науки й техніки. У цьому ж аспекті досліджувалися проблеми взаємозв'язку розвитку криміналістичної техніки й НТП. При цьому упускався з виду той безперечний факт, що сам по собі НТП як процес і результат розвитку науки й техніки перебуває в системі найскладніших і досить суперечливих взаємозв'язків з іншими складовими суспільного прогресу та забезпеченням державної безпеки.

Розглядаючи проблему криміналістичної техніки в цьому контексті, є всі підстави стверджувати, що її виникнення наприкінці ХІХ століття було зумовлено корінними змінами в соціально-економічному житті суспільства, формуванням буржуазно-демократичних основ держави й права [2].

Варто зазначити, що комбінація «соціальної потреби» і «науково-технічних взаємин», яка визначила виникнення криміналістичної техніки, залишається постійно чинним фактором протягом подальшого її розвитку в ХХ столітті. Водночас створювані при цьому умови для розвитку криміналістичної техніки практично реалізуються тільки за певного рівня розвитку суспільного прогресу. Саме тому ті самі досягнення НТП, а відповідно, й криміналістичної техніки у різних країнах впроваджуються в практику боротьби зі злочинністю в різних формах і тимчасових межах, а використовуються з різним ступенем результативності.

Такі відмінності пояснюються особливостями складових суспільного прогресу, що визначають специфіку державного управління, організації науково-методичного й матеріально-технічного забезпечення реалізації потенційних можливостей науково-технічних

досягнень, зокрема криміналістичної техніки, у боротьбі зі злочинністю [5, с. 11].

Криміналістична техніка в системі розвитку державної безпеки має як внутрішньо-системні, так і зовнішні зв'язки, у числі яких особливе значення мають генетичні зв'язки, а також зв'язки взаємодії, перетворення, будови, функціонування, розвитку, управління. Системний аналіз цих зв'язків дав змогу виявити закономірності їх прояву й механізм дії, процес розвитку криміналістичної техніки, а на цій основі визначити основні напрями, тенденції й перспективи її вдосконалення, сформуванню систему комплексних заходів підвищення ефективності її використання в боротьбі зі злочинністю.

Дослідження закономірностей розвитку криміналістичної техніки, вивчення системи внутрішніх і зовнішніх взаємозв'язків цього процесу в контексті суспільного процесу дають змогу з достатнім ступенем переконаності стверджувати, що:

1. Система, що склалася в зовсім інших соціально-економічних умовах, не відповідає сучасному стану злочинності й рівню криміналізації суспільства. Вона закостеніла у своєму розвитку й не забезпечує ефективного розвитку за обсягом техніко-криміналістичних завдань, що й ускладнилися по суті, реалізацію потенційних можливостей науки й техніки в розкритті й розслідуванні злочинів [3].

2. Основні проблеми криміналістичної техніки, що вимагають свого невідкладного розвитку, сьогодні лежать насамперед, у площині державного правового управління й організації її використання в карному процесі. Вирішення цих проблем набуло надзвичайно значимого характеру і, що підтверджується результатами дослідження, знову ж безвпливу ідеологічних, політичних і соціально-економічних факторів.

3. У теорії й практиці в карно-процесуальній науці часом до абсурду доводить протиставлення значимості в розкритті й розслідуванні злочинів криміналістичної техніки й інших методів і засобів одержання пошукової та доказової інформації. Тільки у взаємозв'язку, у розумно збалансованій комбінації всіх засобів доведення може бути створена діюча, ефективна система збирання, дослідження й використання доказів.

4. Методологічно найбільш оптимальний підхід до вирішення назрілих проблем криміналістичної техніки проявляється в контексті теорії й практики державного управління державною безпекою та охороною громадського порядку, у якому тісно взаємозалежні й взаємообумовлені правове регулювання й організація техніко-криміналістичної роботи, її науково-

методичне й технічне забезпечення, криміналістична підготовка суб'єктів, її здійснюючих.

5. Один із ключових, а відповідно, й пріоритетних напрямів розвитку криміналістичної техніки нині пов'язаний з освоєнням можливостей засобів автоматизації й обчислювальної техніки, сучасних інформаційних технологій. При цьому суттєво змінюються поняття й зміст криміналістичної техніки, принципово інші вимоги пред'являються до розроблення нових і вдосконалення наявних її методів і засобів, якісно інший характер отримує система загалом.

Використання сучасних інформаційних технологій у криміналістиці зумовлене об'єктивними факторами. Зокрема, системний характер організованої злочинної діяльності закономірно припускає системний підхід до організації боротьби з нею, а відповідно – використання в цих цілях інформаційно-пошукових систем.

6. Сучасний стан наукового обґрунтування, позитивний багаторічний закордонний і вітчизняний досвід використання деяких так званих нетрадиційних методів і засобів криміналістичної техніки дає всі підстави для конструктивного вирішення проблеми їх допустимості в карний процес із метою одержання й перевірки криміналістично значимої інформації. У кінцевому результаті доказом є не показання приладу, а результати слідчих дій, проведених з урахуванням таких показань (обшуку, допиту тощо), які до того ж оцінюються в загальній системі доказів.

7. Сучасні умови боротьби зі злочинністю наполегливо диктують необхідність подальшого вдосконалення криміналістичної підготовки суб'єктів розкриття й розслідування злочинів, яка багато в чому визначає рівень їх професіоналізму. Водночас дуже важливо у відповідному Держстандарті й у навчальних планах суттєво змістити акценти на вивчення професійно орієнтованих дисциплін, а під час їх вивчення більше часу приділяти практичним формам занять для майбутніх фахівців.

8. Нині в умовах поточної правової реформи й бурхливих дискусій із концептуальних проблем карно-процесуального законодавства видається трохи інертною позиція вчених – як державно-управлінців, так і криміналістів. Без формування щодо цього позитивної суспільної думки важко очікувати, що дійсно проведені заходи відповідають інтересам боротьби зі злочинністю [4, с. 89].

Висновки. Отже, основними об'єктами систематики в криміналістиці повинні виступати знання, отримані внаслідок вивчення злочинної діяльності як загалом (на базовому

рівні), так і її окремих видів, механізму формування значимої інформації, а також сукупність розроблених на основі отриманих знань засобів, приймань і рекомендацій із виявлення, розкриття, розслідування й запобігання злочинам для забезпечення державної безпеки.

Основними напрямками використання теоретичних концепцій криміналістичної систематики виступають такі: подальше формування загальної системи криміналістики як структурної сукупності розділів, підрозділів і так далі; подальший розвиток поняттєво-термінологічної системи (мови) науки; розроблення й удосконалення системи державної безпеки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бесчастний В.М. Підготовка керівників органів внутрішніх справ: інноваційний підхід. *Вече:*

Громадсько-політичний журнал. 2007. № 17. С. 42–43.

2. Євсюков О.П. Методологія формування механізмів державного управління у сфері соціально-економічної безпеки. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: «Державне управління».* 2018. Т. 29 (68). № 1. С. 75–79.

3. Полторак С.Т., Домбровська С.М. Механізми формування безпеки держави. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування: електронне наукове фахове видання ХНТУ.* 2015. № 1. URL: http://el-zbirn-du.at.ua/2015_1/21.pdf.

4. Дзьобань О.П., Соснін О.В. Теоретичні основи національної безпеки України: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів. К.: «Освіта України», 2009. 384 с.

5. Червінська Н.В. Ефективність законодавства: сутнісні характеристики та напрями підвищення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 / НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. К., 2015. 19 с.